

Z minulostí a současností univerzity**Tři sociologové z Bláhovy
Brněnské sociologické školy****(B. Zwicker, J. Obrdlíková, M. Hájek)**

Po svém článku *Inocenc Arnošt Bláha (k 130. výročí jeho narození) / Universitas, 2009, č. 3, s. 55-56/* jsem se k 50. výročí jeho smrti (25. 4. 1960) rozhodl napsat článek o jeho třech nejvýznačnějších žácích tzv. Bláhovy Brněnské sociologické školy – o B. Zwickerovi, J. Obrdlíkové a M. Hájkovi.

Bláhova Brněnská sociologická škola

Bláhova Brněnská sociologická škola vznikala postupně z jeho posluchačů sociologie, později spolupracovníků a přispěvatelů *Sociologické revue*, založené v roce 1930. Lze ale vůbec hovořit o „škole“? Na to odpovídá doc. PhDr. Jan Macků ve své stati *Brněnská sociologická škola a její místo v dějinách naší sociologie* (ve: *Brněnská sociologická škola, Brno 1966, s. 4-21*). Podle něho se výraz „škola“ používá ve dvojitým smyslu: „Za prvé k označení vztahu učitele a žáků, a za druhé ve smyslu určitého teoretického směru. Oboje je u Bláhovy Brněnské sociologické školy zastoupeno. Pokud se týká teoretického směru školy, její stoupenci vycházeli z (Bláhova) kritického realismu, požadovali důsledný empiricko-teoretický výzkum společnosti, v teoretické sociologii postulovali hodnotící soudy z hlediska poznané společenské totality, její hlavní představitelé dospívali ke strukturálně funkčnímu pojmání společnosti. Pro příslušníky této školy byla příznačná silná společenská angažovanost (na rozdíl od Královské Pražské sociologické školy, která se držela jen vysvětlování společenských jevů, pozn. J. S.), a to vesměs v demokratických antifašistických organizacích a institucích“ (s. 18).

Bruno Zwicker (1907 - 1944)

PhDr. Bruno Zwicker se narodil 17. 2. 1907 v Knínicích u Boskovic v rodině židovského drobného obchodníka. Po maturitě na boskovickém reálném gymnáziu začal v roce 1926 studovat na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Od roku 1927 se soustředil na sociologii, především na sociologii práce. V roce 1929 se stal knihovníkem jak Chlupova pedagogického semináře, tak Bláhova sociologického semináře, později jeho pomocnou vědeckou silou a posléze nehonoraným asistentem. Druhými státníci ukončil učitelské studium a v roce 1933 složil doktorát z filozofie na základě disertační práce *Sociologie práce*. Na podzim 1938 učil asi měsíc na Klasickém gymnáziu v Brně a poté na nově zřízeném židovském gymnáziu v Brně. S transportem

z Brna 22. 9. 1942 se dostal s rodiči a sestrou Hildou do Terezína. Do povolených 75 kg si vzal hlavně knihy a věnoval se tam především židovské mládeži. Dne 28. 9. 1944 byl transportován do Osvětimi, kde byl v noci z 29. na 30. 9. 1944 v plynové komoře zavražděn. (Na pamětní desce obětí nacismu v meziposchodí budovy Filozofické fakulty MU Grohova je chybně uveden rok 1941, na což mě upozornil prof. PhDr. Luboš Nový, CSc., a já různé činitele, kteří se dosud nečinili, ač předělat jedničku ve čtverku není pro kameníka žádné velké umění.)

První jeho odbornou prací byl článek *Nový pokus o systém obecné sociologie* (Česká mysl, 1929, č. 3, s. 259-263). Od roku 1930, kdy byla I. A. Bláhou založena Sociologická revue, publikoval celých jedenáct let (do roku 1940) hlavně v ní. Podle vyjádření šéfredaktora revue I. A. Bláhy byl Zwicker „hlavní hybnou silou vší práce, již nová revue vyžadovala (...)“. K zmíněnému prvnímu Zwickerovu článku se tematicky přimyká článek *Soustava a metoda* (SR 1939 s. 22-30), kterou – jako Žid – uveřejnil z opatrnosti pod pseudonymem Z. Bystrý.

Druhým Zwickerovým tematickým okruhem byli sociologové a sociologické společnosti. Sem patří například recenze dvou prací Pitirima Sorokina *Sociologické Theorien im 19. und 20. Jahrhundert* (Sociologická revue 1931, s. 344-345), *Sociologické nauky přítomnosti* (tamtéž 1936, s. 126-128), a článek *Z činnosti sociologických společností v cizině* (tamtéž 1930, s. 191-192). Třetím – a hlavním – Zwickerovým tematickým okruhem byla sociologie práce: *Problém práce* (Sociologická revue 1930, kde na s. 366-373 zrecenzoval pět prací) a napsal *K sociologii nezaměstnanosti. Část I. a Část II.* (SR 1935, s. 34-43); obě vyšly nejprve zvlášť ve dvou číslech Sociologické revue a pak dohromady jako zvláštní výtisk ze SR o počtu 22 stran. Čtvrtý Zwickerův tematický okruh by se dal nazvat „pedagogický“. Je zastoupen článkem *Sociologie na Vysoké škole zemědělské a na Vysoké škole zvěrolekařské v Brně* (Sociologická revue 1937, s. 260).

Vratme se ještě k jeho obsáhlejším článkům, tj. *K sociologii nezaměstnanosti*. Doc. PhDr. Mojmir Hájek o nich píše: „Ve studii K sociologii nezaměstnanosti I. se pokusil dr. Zwicker vymezit předmět i metody šetření o životě nezaměstnaných, výzkumem realizovaným ve třicátých letech sociologickým seminářem MU v Brně za vedení I. A. Bláhy a soustředěným především na problematiku hmotného životního slohu nezaměstnaných (bydlení, šacení, výživa) a na nepříznivé důsledky nezaměstnanosti na projevy rodinného života jejich nositelů. V druhé části této studie soustředil se autor na to, jak nezaměstnanost sama svým masovým výskytem působí desintegračně na psychiku nezaměstnaného a ovšem i na utváření jeho vztahů či postojů. V jejím závěru neváhal kriticky řešit i otázku péče o nezaměstnané a poukázal na nedostatečnost dosavadních postupů.“ (Mojmir Hájek: *a) Bruno Zwicker, významný představitel Brněnské sociologické školy*. In: Brněnská sociologická škola. Brno 1966, s. 84.)

Dagmar Lišnovská v personální bibliografii *Bruno Zwicker 1907-1944* (Brno, Státní pedagogická knihovna 1968, 48 s.) dokládá z let 1929-1940 celkem 424 Zwickerových nečíslovaných prací. Z toho je 57 článků, 136 hesel do Dodatků Ottova slovníku naučného, 74 hesel do Pedagogické encyklopedie a 217 recenzí většinou cizojazyčné literatury. O autorech, kteří psali o Zwickerovi uvádí 8 záznamů.

Je tragedií, že tento talentovaný žák Bláhův, který by vyrostl ve špičkového odborníka ve své disciplíně – v sociologii práce – předčasně zahynul.

Juliána Obrdlíková (1909 - 1983)

Předesílám, že pojednání o ní bude kusé, protože jsem v archivech nenašel žádný její životopis ani personální bibliografii a v tisku jsem narazil jen na stručnou vzpomínku prof. PhDr. Josefa Soláře *Dáma české sociologie* (Rovnost z 23. 9. 1993) a na krátký „Portrét“ *Juliána Obrdlíková* Marty Kolářové (Díář 2004 Slavné ženy ve střední Evropě, s. 54-55).

Narodila se 5. 5. 1909 ve Veselí na Moravě v rodině strojvůdce. Po maturitě na gymnáziu začala studovat na Masarykově univerzitě v Brně sociologii, anglistiku a matematiku. Jako středoškolská profesorka učila od 1. 9. 1933 v Košicích. Po zániku ČSR v roce 1939 učila pravděpodobně v Brně na 3. reálném gymnáziu. V roce 1938 složila doktorát z filozofie a stala se nehonorenovanou asistentkou v Bláhově sociologickém semináři. Po válce učila sociologii na Vysoké sociální škole v Brně založené v roce 1947 Bláhou. Jako jednatelka Masarykovy sociologické společnosti a jejího Sociologického ústavu organizovala za Bláhou vedení sociologický výzkum Brna. Změna politického režimu znemožnila jeho dokončení a tudíž i publikování výsledků a rovněž její habilitaci. Převzala sice na Palackého univerzitě v Olomouci po prof. M. Traplovi na studijní rok 1949/50 ještě sociologické přednášky a semináře, ale i ty brzy ustaly a sociologie byla jako „buržoazní pavěda“ vystřídána sociálními naukami a plánováním. Dne 2. 10. 1951 žádala o převedení z kraje olomouckého do kraje brněnského „na kterýkoliv stupeň škol nebo do kterékoli školské služby v Brně, protože obor sociálního výzkumnictví, na který jsem soustředila činnost na Filozofické fakultě PU, nemá na této fakultě vyhlídek, jak ukazuje rozhodnutí MŠVU, jímž odmítlo zřídít dvouleté studium oblastního plánování na této fakultě“. Od 1. 11. 1951 už učila na osmileté střední škole v Ořechově, pak ve Šlapanicích a poté – od 1. 10. 1954 – na jedenáctileté střední škole na Mendlově náměstí v Brně. V době mimoškolní organizovala, prováděla a vyhodnocovala v roce 1953 sociálně ekonomické průzkumy kopaničářské oblasti jako podklady výhledových plánů pro KNV Gottwaldov. Ke konci padesátých let dokázala pořídit a vydat samizdatový *Jubilejní sborník k osmdesátinám I. A. Bláhy* 28. 7. 1959 – s třiceti příspěvky různých autorů. Sama v něm má příspěvek *Dlaň vždy otevřená*.

Od roku 1965 opět mohla působit jako učitelka sociologie, a to zpět na Palackého univerzitě v Olomouci, kde založila a vedla sociologické centrum. Vy-

růstali zde sociologové nejmladší generace PhDr. Filip, PhDr. Václavík a později v Praze působící PhDr. Z. Strmiska a PhDr. M. Petrušek. Stala se i externí členkou na nově vzniklé katedře sociologie na FF v Brně. Uspořádala též sborník *Brněnská sociologická škola* (Brno 1966, 124 s.), kde sama má dva příspěvky, a to *Sociologická metoda I. Arnošta Bláhy a a) Kritický realismus, b) Brněnská sociologická škola*. Stala se i editorkou rozsáhlé závěrečné syntetické práce I. A. Bláhy *Sociologie* (Praha, Academia 1968, 433 s.). Editovala též sborník *O koncepci dějin čs. sociologie* (Brno 1968), do něhož pořídila rozsáhlé anglické resumé. Po roce 1969/70 její spolupráce opět skončila, protože se stala osobou, která „nevyhovovala“. Podnikla však výzkum – *Sociologický výzkum důchodců v Ostravě. Část 1. a Část 2* (1970).

Ve svém díle se dále zabývala problematikou společenské konvence, sociální distance, regulace sociálních aktivit (o tom viz Hirner: *Čs. sociologie do roku 1948*; rukopis uložen na SÚ AV SR v Bratislavě), napsala studii *Sociologické názory Josefa Trakala*, sestavila s PhDr. Dušanem Slávikem *Sociologickou čítanku* atd.

Povšimněme si aspoň tři jejich prací. Zvláště významná je její stať *Sociologická metoda* In. *Arnošta Bláhy* (Brněnská sociologická škola, Brno 1966, s. 22-48). Bláha označil svou teorii jako federativní funkcionalismus. Jeho metodicky nejdůležitější součástí je pojem sociální situace, čímž vyřešil problém sociální reality jako reality sui generis. Filozoficky Obrdlíková považuje Bláhu za českého pozitivistu. Lze s ní souhlasit, že Bláha je v noetice kritickým realistou, avšak diskutabilní je její tvrzení, že je agnostikem. Obecně-vědecký přístup ke skutečnosti v aplikaci na sociologii, který Bláha označil jménem objektivismus, zahrnuje dva požadavky: 1. Je opravdu třeba studovat sociální jevy jako věci, tzn. nic do nich nevkádat a zobjektivnit to, co je na nich subjektivní. 2. Tento objektivismus znamená pro Bláhu rozlišovat mezi teorií čistou a aplikovanou. Bláha vidí podstatu sociální skutečnosti v sociálních činnostech. Sociální mu znamená tolik jako uspořádaný, řádový, tj. sjednocený pod tlakem sociálních norem, které tento řád konstituují.

K rané práci vydané v roce 1947 jako skriptum *Pedagogická sociologie* lze říci, že jeho náplň je nevyvážená, protože většinu textu (s. 3-18) věnuje autorka úvodu do sociologie a jen menšinu textu (s. 18-28) vlastnímu tématu. V úvodu do sociologie se zabývá sociálními procesy, lidskými plurály, problémy kultury, podmíněností života sociálního, rozdělením sociologie a sociologií v systému věd. Osnovu toho, co autorka považuje za „pedagogickou sociologii“ čili sociologii výchovy, obsahuje tato pasáž textu: „A tu se nám už rýsují zřetelněji jednotlivé složky činnosti výchovné, jež zajímají sociologii výchovy. Jde tu 1. o povahu činnosti výchovné, o její vyučovatelskou a výchovnou náplň; 2. o subjekt výchovné činnosti; 3. o předmět výchovné činnosti; 4. o zřízení, v jejichž rámci proces výchovný probíhá; 5. o představu či ideál, podle něhož se výchovná činnost zařizuje; 6. o metodu výchovné činnosti; 7. o funkce výchovné činnosti. Naším úkolem nyní bude analyzovat, pokud tyto jednotlivé prvky procesu výchovného jsou dotčeny podmíněnostmi

sociálními.“- Cenná je i přiložená bibliografie, kde jsou oddíly Sociální psychologie učitele, Sociologie třídy, Sociální ideál školy a Obecně (= úvody do pedagogické sociologie).

Třetí námi vybranou prací je *Sociologický výzkum domovů důchodců v Ostravě-Porubě a Přívoze* (1970). Průzkum prováděla PhDr. J. Obrdlíková s JUDr. Miroslavem Vítkem (je zařazen M. Hájkem do 7. vrstvy Bláhovy Brněnské sociologické školy jako člen střední generace). V první části textu (37 s.), a to v kapitole *Problematika výzkumu* autorka píše: „A právě tito duševně čilí obyvatelé domova důchodců by zde mohli překonávat izolovanost od světa novou integrací s domovem důchodců jako celku, ale též v částečných společenstvích, která by se zde mohla utvářet na základě činnostním a zájmovém (...) Cílem výzkumu domovů důchodců bylo zjistit, jak institucionálně je potřebám starých lidí učiněno zadost.“ Data byla získávána z úředních pramenů a z řízených rozhovorů s obyvateli domovů. Výsledky jsou zachyceny ve 34 tabulkách. Poslední kapitolou jsou Praktické podněty, vyplývající ze sociologického výzkumu. – V II. části textu (86 s.) šlo o Výzkum potřeb ostravských starých lidí – Výzkum v domácnosti. Zde jsou zajímavé kapitoly 1. K pojmu starých lidí, 9. Společenské vztahy a zájmové činnosti starých lidí, 10. Stáří a život a 11. Hlavní závěry a podněty pro praxi.

Těžce nemocná na srdce zemřela J. Obrdlíková v Brně 15. 9. 1983 ve svých 74 letech.

Mojmír Hájek (1913 - 1993)

Narodil se 27. 10. 1913 v Miroslavi. Otec byl hospodářským úředníkem a matka učitelkou. Po maturitě na reformovaném reálném gymnáziu v Ivančicích začal studovat češtinu a filozofii na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Své učitelské studium ukončil v roce 1937, připravil se v roce 1937/8 na rigorózní zkoušky a obhájil malou doktorskou dizertaci *Sociologické šetření moravské vesnice v rozpětí generačním – Neslovice 1904-1934*, takže byl v květnu 1938 promován na doktora filozofie.

Působil pak ve školské službě 42 let – od 1. 9. 1927 do 1. 9. 1979, z čehož je třeba odečíst jednak totální nasazení od 1. 9. 1944 do osvobození v květnu 1945 (kdy pracoval nejprve jako pomocný stavební dělník na stavbě Zbrojovky v Račicích u Hradce Králové a poté jako horník-dřevič na dole Julius v Zastávce u Brna) a jednak pětíměsíční vojenskou službu od 1. 10. 1945. Jako středoškolský profesor vystřídal reálná gymnázia v Hlučíně, Ivančicích a Brně – Husovicích. Na návrh prof. Bláhy, ředitele sociologického semináře MU, byl každoročně, počínaje 1. 9. 1945 až do 1. 4. 1950, uvolňován Ministerstvem školství k výkonu funkce asistenta v sociologickém semináři na Filozofické fakultě MU v Brně. Od 1. 4. 1950 do 1. 9. 1950 působil tam už jako odborný asistent. Po dočasném zrušení sociologie na našich vysokých školách (od 1. 9. 1950 do 1. 9. 1965) učil znovu na reálném gymnáziu v Brně-Husovicích. (zde působil nejdéle a napsal o tom paměti; jsou v rukopise v archivu

MU.), na Pedagogickém gymnáziu v Brně, na Osvětové škole v Brně, v Žákovském domově v Brně, Cihlářská ul. a posléze na Učňovské škole potravinářské v Brně.

Od 28. 12. 1964 se po příslušném konkurzu vrátil jako odborný asistent sociologie na Filozofickou fakultu MU v Brně, aby tu pomohl kontinuálně konstituovat sociologii jako specifickou vědeckou disciplínu, nejdříve na rektorské katedře marxismu UJEP v Brně, od 1. 8. 1965 pak už na nově založené katedře na Filozofické fakultě UJEP. Zde byl jejím odborným asistentem do 30. 6. 1968, dosáhl hodnosti kandidáta věd na základě disertace *Sociologie horníka v časovém průřezu 1946-1948* (Brno 1966) a od 1. 7. 1968 se stal habilitovaným docentem sociologie, obhájiv habilitační spis *Sociologie horníka* (Brno 1949). Měl značný podíl na organizaci a praktickém provádění výzkumů na východní Moravě a na široce koncipovaném výzkumu Brna. Napsal pak velkou sociologickou disertaci *Kapitoly ze sociologie horníka (průmyslu), sociologie venkova (zemědělství) a sociologie jazyka (sociolingvistika)* v rozsahu asi 600 stran strojopisu, na jejímž základě měl dosáhnout titulu doktora věd (DrSc.). Ač ji komise v čele s Andrejem Sirackým v Bratislavě v roce 1975 schválila, udělení titulu DrSc. mu normalizátoři znemožnili. V roce 1978 odešel do důchodu a po dlouhé těžké nemoci 26. 3. 1993 zemřel ve věku nedožitých osmdesáti let.

V *Kompletní sociologické bibliografii* Hájkových prací, pořízené samotným Hájkem (Brno 1982, 74 s.), je uvedena i bibliografie prací nezahrnutých do doktorské dizertace s 98 záznamy. Bibliografie obsahuje oddíly Sociologické výzkumy v terénu, Účast na státních resortních, fakultních i jiných sociologicko-výzkumných úkolech, Přednášky (68) aj. Bibliografii by bylo třeba doplnit publikacemi o Hájkovi. Např. P. Hauser: *Vzpomínka na doc. PhDr. Mojmiru Hájku, CSc.* (Universitas, 1999, č. 1, s. 38).

Uvádím ještě jeho tři práce: Příspěvek do už zmíněného samizdatového sborníku k Bláhovým osmdesátinám *Pohled zpět* (s. 52-63), dále stať *Mnohoovrstevnatost Brněnské sociologické školy*. In: Brněnská sociologická škola (Brno 1966, s. 87-107) a konečně sylabus *Přehled základů sociologie pro profesory středních odborných škol*, jehož část 1. zpracoval s PhDr. Pavlem Tomáškem. (Brno 1969, Hájek s. 1-6) a 2. a 3. část napsal PhDr. Miroslav Gregor).

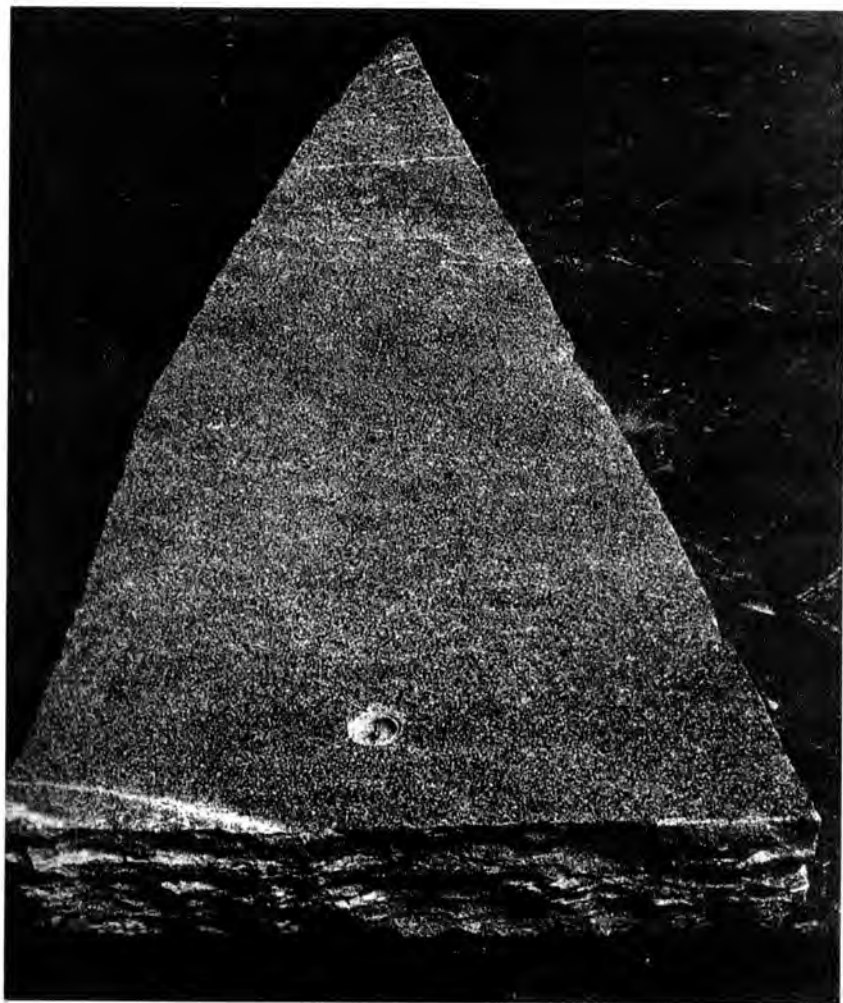
Závěrečné poznámky

V čem uvedení sociologové vynikli, je patrné z rozboru jejich hlavních prací. Jejich vzájemné srovnání a zhodnocení v dějinách české sociologie není však možné pro zkrácený život Zwickerův a neexistenci bibliografie J. Obrdlíkové.

Děkuji JUDr. M. Vítkovi za podnět k tomuto článku. Za cenné rady a pomoc pak J. Bochníčkové, vedoucímu archivu na MU Brno PhDr. J. Pulcovi a řediteli archivu na PU Olomouc PhDr. P. Urbáškoví, Mgr. S. Handlové z Mo-

ravského zemského archivu v Brně, asistentu sociologie na Slezské univerzitě v Opavě PhDr. D. Janákovi, PhD., a informátorce v Moravské zemské knihovně v Brně PhDr. E. Kmoníčkové.

Jiří Sedlák

Anselmo Giovanni: **Direzione** (žula s kompasem), 1967